

N-406

200

~~908~~

БУДКА Ч. 27.

Драма в одній дії.

ІВАНА ФРАНКА.

876970

453

Вінс. 14

Л Б В І В 1902.

Накладом А. Хойнацького

з друкарні Народової.

ОСОБИ:

ПАНЬКО СЕРЕДУЩИЙ, будник, літ 50, високий, з повною стриженою бородою, в синій блузві, в шапці з ознакою залізничного функціонера.

ОЛЕНА, його жінка, літ поверх 40, згорблена, зморщена, передчасно зівяла.

ЗОСЯ, їх дочка, літ 18, гарна дівчина, в сільським, чистеньким убранню.

ПРОКІП ЗАВАДА, багатий господарь, вдовець, літ 45, невеликий, кремезний, троха лисий, зі шпаківатими, коротко стриженими вусами.

ГНАТ СИРОТЮК, парубок, літ 24.

КСЕНЯ, жєбруча баба.

Діє ся в нашім часі.

сет

На авансені видно від правої куліси до лівої штреку зеліаной дороги. Коло правої куліси високий сигналовий стовп, коло лівої рампа і ліхтарня на стовпі. За штрекою піднімасть ся скісно в гору насип також через цілу сцену, а на ньому невеличка площа, до котрої від штреки ведуть сходи з поручем. У глибині сцени зеліничка будка з чорним написом на стіні: 27. Перед будкою телеграфічний апарат в формі дощаной, сторцом поставленої домовини, від него йде дріт до будки. В будці два вікна і двері. Над одним вікном видно напис „Каса“. О стіну оперта будкарська кругла віха. По під стіною йде лавка, з боку на право друга. Декорация показує в глибині вид на поле, з далека село між вербами та садами; бокові куліси — вид на поля, полукіпки, з права далеко лісок. В протягу акції вечеріє.

ЯВА ПЕРША.

Коли має підняти ся куртина, чути гуркіт воза, що переїздить через штреку, лускає батог, крик: віо! віо! Коли куртина підноситься, воза вже не видно, тільки Панько, з люлькою в зубах, замикає рампу. За рампою Гнат з батогом.

Панько, Гнат.

ПАНЬКО.

То на певно вже всі? Ти остатній ідеш?

ГНАТ.

Та кажуж вам, що остатній. (Добуває з за хояви тютюн і крутить сигаро). От дайте

огнику, коли ласка. З рана з дому вибирав ся, тай забув з собою сїрничків узяти, прийшло ся цілий день коло сїна робити не куривши (Закурює) Тютюн є, а огню ані руш!

ПАНЬКО.

Не велика біда, що троха пропостив ся. Менше грошей з димом пішло. Я, парубче, в твоїм віці ще й не знав, як смакує тютюн.

ГНАТ.

Е, дядьку, ви в моїм віці певно й сном не снили, що колись будете будником при залізницї.

ПАНЬКО.

Та воно то правда. Поступає сьвіт, нема що казати, тільки не все до доброго.

ГНАТ.

А я гадаю, що не все й до злого. А по що ви питали, чи вже всі з сїном поїхали?

ПАНЬКО.

Та бачиш, рампу замикаю. Мушу ще йти на штреку, там три мости оглянути,

бо о девятїй тягаровий їде, а зараз за ним поспішний. То як би ще які надїхали, мусїли би чекати, поки не верну.

ГНАТ.

Ну, а хіба ваших нема дома?

ПАНЬКО.

Та то то й є, що нема. Пішли обїжати до Завади. Напер ся старий рано: конче тай конче ходїть! Поратуйте, мовить, мене сей раз, може й я вас коли чим поратую. Ховай Боже, він і справді нераз стає нам у пригодї. То я й казав своїм їти.

ГНАТ.

Ну, будьте здорові! Не хочу вам часу збавляти. Мої конї також троха відсапали ся. Добрий вечір вам!

ПАНЬКО.

Їдь здоров, небоже! (Гнат відходить).

ЯВА ДРУГА.

ПАНЬКО сам, поправляє люльку, їде гори сходами до будки, відчиняє двері, виносить із сїнїй допату і взявши її на плече їде знов на штреку і починає йти за шф нами, десь недесь по

правляючи лопатою насип, стинаючи віле, відгортаючи камінець. Далі зирнувши в напрямі правої кудіси підносить лопату в гору, махає нею і кричить:

П А Н Ь К О.

Гей, гей! А чого вас там занесло! От іще погана дівтора, не має де бавити ся, та на штреці! Геть мені насип попсиють! А не підеш ти відтам один з другим, га! (Біжить з піднесеною лопатою і щезає).

ЯВА ТРЕТЯ.

Якийсь час на сцені пусто. По хвилі з противного боку, від рами, на насипі показують ся ОЛЕНА і ЗОСЯ, з серпами на головах, з вузлами в руках, за ними йде Прокіп.

О Л Е Н А.

Бігме, кумоньку, аж мені прикро! Сама не знаю, як вас дякувати. Не стільки ми вам там і напрацювали... Їй же Богу, яка вже з мене робітниця! А ви нас так ударували, так ударували!...

З А В А Д А.

Е, що там, кумо! ударував, ударував! Гріх би мені був, яв би я таких щирих, таких добрих людей не пошану-

вав. Я вам кажу, ви мене нині так ударували тим, щосьте мене послухали! А того вже, кумо не говоріть, що ви не заробили! Правда, ви слабонькі, але про те жнете добре, а вже що панна Зося!...

З О С Я.

Та яка я вам панна, дядьку Прокпе?

З А В А Д А.

Для мене ти, дівочко, панна. Не гірша від тих, що в паньськім дворі, а може ще й ліпша. (Тимчасом Олена ввійшла до будки, аложила там свій вузлик і зараз виходить).

О Л Е Н А.

Ну, спасибі вам, кумоньку, щосте нас аж до самої хати довели! Але тепер уже вас так не пустимо. Прошу, зайдіть на хвилечку до середини. Мого старого нема дома, певно пішов штреку оглядати. Ну, та він зараз прийде. Прошу!

ЗАВАДА (сідаючи на лавці під стіною).

Ні, кумочко! Дякую вам! У вас там тісененько в будці. А тут так чудово. Сонічко саме на заході, похолодніло трошка, повітре тут у вас на серед піль чисте.

Ах! Спочину троха. Ніби то чоловік так тяжко не робить, а про те за цілий день набігаєть ся, намотикаєть ся, нагризєть ся то з тим, то з другим, то з десятим, і прийде вечір, то так би й сидів та дихав отим божим повітрем та запахом, та тишею.

ОЛЕНА (сідає на другій лавочці).

Правда ваша, кумочку! І я втомила ся! А в будці справді троха душно. Зосю, а йди но, сину, та винеси дечого, що би кума погостити. Знаєш, того вишняку, що два роки тому наливаний! Іди, йди! Тай закуски не забудь, хоч із того, що нам кум сам дав сьогодні. (Зося відходить до будки).

ЗАВАДА.

Та що бо ви, кумо? Заходу собі робите, дівчину трудите, а я би обійшов ся.

ОЛЕНА.

Е, ні, то вже зовсім не випадє. Не часто ви нам пороги сббиваєте, а коли вже нині така ваша ласка... Ні, мене би старий убив, як би я вас не приймила, як Бог приказав. Посидьте трощечка, він живо прийде, то побалакаєте. Вечір те-

плий, до села не далеко, а хоч би й що, то старий вас проведе.

ЗОСЯ (тимчасом виносить накритий столик, ставить на ньому хліб, миску з покраяним сиром і дві чарки, потім приносить спору фляшку в вишняком. Вона пораєть ся мовчки. Завада не зводять із неї очей, очевидячки любуєть ся нею).

ЗАВАДА.

О, спасибі тобі, Зосенько! Велика рости, на весіле проси!

ЗОСЯ.

Хиба доси не велика виросла?

ЗАВАДА.

Доси ти росла як деревце, як вишенька, все в гору та в гору, а тепер тобі пора інакше рости.

ЗОСЯ.

А то як?

ЗАВАДА.

Як божа пшеничка: з разу колосок зелененький, а потім жовкне, наливаєть ся, золотими зернятками наповняєть ся.

ЗОСЯ (бе його хусткою по голові).

Ідїть, ідїть! От що вигадали! Маю ще час колосити ся! (Відходить).

ЗАВАДА.

Та куди ти, Зося? А з нами перекусити не ласка?

ОЛЕНА (наливає чарки).

Дайти їй спокій! У неї там ще в хаті робота є, а вона собі й роблячи перекусить. Прощу вас!

ЗАВАДА (торкає чаркою до Оленої, обое пють).

А! От смак! Люблю я ті ваші вишніжки! Чудо, як гарно ви їх умієте робити! А у мене вишень повний сад, та що з того? Прийде літо, достигне того — красаота, аж глянути любо. А все для виробців. Так сирі їсти — чи багато їх з'їси? А зробити з того щось чоловік не вміє. Моя небіжка, царство їй небесне, ледво борщ та бульби вміла зварити. Ніби то чоловік у достатку жиє, всего має, а про те їсть не лїпше того жебрака. Смаку ніякого не зазнає. Звичайно, коли жінка недотепа!...

ОЛЕНА.

Отсей вишняк, то вже моя Зося наливала. Вона у мене ціле господарство провадить. Що я знала, того й її навчила. Та що тото її вчити! Раз побачить і все зрозуміє, всему лад дасть і ще й лїпше їй усе вдасть ся, ніж мені. Що то, молоді руки! (Наливає Заваді, сей пє).

ЗАВАДА.

Славна вона у вас дївчина, кумо! І як виросла! Адже на моїх очах; здасть ся, ще вчора от така дитина була, а нині подивись!

ОЛЕНА.

Вісімнадцятий рік скінчить у Покрові.

ЗАВАДА.

І радісно і прикро на душі, коли дивлюсь на неї. Аджеж і я міг мати таку доньку. Та що, не дав Господь. Мали ми з небіжкою одного хлопчика, та сей швидко вмер. Як раз був би тепер у тім віці, що ваша Зося.

ОЛЕНА.

Га, щож, божа воля. (Наливає йому). Прощу вас, кумоньку, не погордуйте ще одною!

ЗАВАДА (не).

Якже! Не погордую. Коли кажете, що се Зося наливала, то якось мені мов аж у двоє ліпше смакує! Аж на серці легше робить ся. Яка то мусить бути радість для мами, мати таку донечку, бачити її день у день, як ходити, порається по хаті, чути її голос, любити ся нею, як тою квіткою запахуюю!

ОЛЕНА.

Та ви би, кумоньку, й собі подбали про таке! Сего цвіту є по всьому світу. Чому б і вам не мати в своїй хаті такої радості? Ануж, може вам ще тепер доля судила ся? Таже ви ще не такі й старі. Кілько вам буде?

ЗАВАДА.

Та сорок і пять минуло в мясниці.

ОЛЕНА.

Ну, то щож? Гадаєте, що перша ліпша піснацятилітка не піде за вас?

ЗАВАДА.

Та піти би пішла, чому ні? Тільки я бою ся. Піде не за мене, а за мій має-

ток. Аби з під вінця, почне мною помітати як старою мітлюю. От чого бою ся! О біду не трудно, а позбути ся її потому не легко. Як би то так знайти таку дівчину, щоби чоловік був певний, що буде шанувати мене й себе — Господи! Та я би її озолотив! Я би її на руках носив!

ОЛЕНА.

Ай, куме! Таже люде не вовки, а дівчата не вовчиці!

ЗАВАДА.

Ідіть, кумо, йдіть! Знаю я їх! От як би така дівчина, як ваша Зося...

ОЛЕНА.

Моя Зося!

ЗАВАДА.

Знаєте, кумо, признаю ся вам по щирости, я головно про те й хотів з вами говорити. Дуже вона мені в око впала. Вже більше як рік, ще від смерти моєї небіжки дивлюсь я за нею і чим раз більше мені подобає ся. І така в мене думка стала: або з нею оженю ся, або з жадною.

О Л Е Н А.

Алеж кумоньку!...

З А В А Д А.

Розуміє ся, кумо, силувати її не хочу. Я хотів би мати на старі літа справді жінку, дружину при собі, а не наймичку, і не таку сороку, щоби чекала, коли я замкну очи, щоби поїсти моє добро. Богу дякувати, у мене є на чім жити. До тяжкої роботи її не заставлю, аби доглянула мене тай себе — буде з неї. Хозяйства догляну я сам.

О Л Е Н А.

Га, щож, куме! Як би на мене прийшло, то вірте мені, я би своїй дитині лишної долі й бажати не могла. (Палина) Прошу вас, вииййте ще одну! Ось мій старий іде. Коли хочете, поговоріть з ним. Мочусте, що він скаже.

ІВА ЧЕТВЕРТА.

Ті самі, Панько (входить з лопатою на терасу, ставить лопату під стіну, скидає шапку і обтирає піт із чола).

П А Н Ь К О.

Добрий вечір вам, куме!

З А В А Д А (встає і подає руку).

Доброго здоровлечка! А ми тут у вас з кумою гостимо ся, га?

П А Н Ь К О.

Та спасибі, що не гордуєте! А видно, що робітницї вони не мудрі, коли ви їх так вчасно з ниви зігнали.

О Л Е Н А.

Е, кум Завада зовсім мене пристигдали. І робити не давали і ще й обдарували так, що аж...

П А Н Ь К О (жартом).

Чи ти стара, буває, не напоїла кума деяким любимене, що так до тебе лишне? Ей, небого! Вважай! А то ще обнесуть люде, що в будці ч. 27 чарівниця живе!

З А В А Д А.

Та хоч і не кажіть! А хіба не живе? Ще й яка чарівниця. Ми тут власне про неї з кумою деяким слівцем перекинули ся. Але сідайте лише коло нас. Ви там десь намучили ся, що вам піт цюрком із чола тече.

ПАНЬКО (сідає).

Хоч і не кажіть, як намучив ся. Вже мені те літо! До недавна слоти, повені наші псували, а тепер оті дітиска, пастухи, ніяк собі не можуть ліпшої забави видумати, як брати з насипу каміне і кидати в річку. Чиста напасть моя з ними. А ще й три мітки мусів оглянути — не придумаете, що то за мука! По воді і по баюрах налазив ся, бо інжинер казав добре обмотрити, чи де фундамент не ушкоджений.

ОЛЕНА.

Ну, то випий і перекуси осьде з кумом, а я піду до хати подивити ся, що там Зося робить. (Виходять).

ЯВА ПЯТА.

Завада, Панько.

ПАНЬКО (наливає собі і Заваді).

Ну, за ваше здоров'є, куме! (пе). Знаєте, мені страшенно дивно було, коли ви сьогодні рано завітали до нас. Від коли живемо ось тут у будці — дванацять літ, а не пригадую собі, щоб ви коли до нас загостили. Хоч ми й куми собі і приятелі

і старі знайомі з парубоцьких часів. Ну, та пийте бо! Чи може не вдав ся моїй доньці вишняк?

ЗАВАДА (пе).

Ей, чому не вдав ся! Я вже по його тай по. В устах солодко, а на серці все чогось важче тай важче.

ПАНЬКО.

Не говоріть такого! Най Бог відвертає все зле!

ЗАВАДА.

А мені здаєть ся, що від мене все добре відвернув. Особливо сими днями такі мене якісь думки розбирають... Тямите Ксеньку?

ПАНЬКО.

Котру то?

ЗАВАДА.

А тоту чорнооку, будникову дочку. В отсій самій будці жила.

ПАНЬКО.

О, чомуж би не тямив? Усі ми парубки в селі дуріли за нею. А вона bestія

всім моркву терла, аж поки десь не наскочила на свого. О, тямлю і до смерти не забуду, як чутка пішла, що в ріці просто будки знайшли втоплену дитину. Гомін по селі, шандари, плач, ведуть мою Кееньку заковану. Повели і пропала. Не було більше й чутки про неї.

ЗАВАДА.

Отсе то й диво. Чи судили її? Як би судили, то було би чутно, адже Самбір не така далела Україна. Чи вмерла в криміналі? Чи що з нею стало ся?

ПАНЬКО.

Але щож вам нараз, куме, так вона пригадала ся? Сеж давна історія, буде зо двацять літ.

ЗАВАДА.

Або я знаю! Остатніми днями ні про що инше й думати не можу, тільки про неї. Зажмурю очи до сну, вже вона передомною. Дивить ся на мене своїми чорними, блискучими очима, здасть ся, аж у душу заглядає. Моргає бровами, пальцем киває, кличе кудись... зриваю ся зо сну, місця собі знайти не можу. А ще чоловік сам у хаті — ну, мука тай годі.

ПАНЬКО (жартом).

Чи не було там у вас чого з нею тоді? Бо щось дуже сильно вона вам пригадує ся.

ЗАВАДА.

Та як тобі сказати, куме? Здасть ся, що було дещо. А зрештою дідько її знає, чи зо мною одним. Тямиш, яка була, як той вюн вертка, кождому баки світила, а ніхто не міг зрозуміти, де у неї правда, а де жарт. Аж тоді, коли вже показало ся по ній, тоді почала до мене лащити ся, далі плакати: бери мене тай бери, се твоє! Та я не вірив, а мої старі випхнули її з хати. І знаєш, її вели заковану через село — в самі мясопусти було, а я до шлюбу їхав. Перестріла мене і так на мене поглянула, такими очима, що у мні аж серце ледом стяло ся. До нині того погляду не можу забути.

ПАНЬКО.

То то й є, молодість буйність! Гай, гай! Хто з нас не має на собі гріха! В житю як на ярмарку, не можна без того, щоб один одному на пальці не наступив. А кому наступили, того болять. Не можна без того!

ЗАВАДА.

Все вже я передумав, куме, та про те не лекше мені. Може то самота, бездітність отак під душу підстунає. Так знаєш, на чім я зупинився?

ПАНЬКО.

Скажіть, то буду знати.

ЗАВАДА.

Хочу оженити ся.

ПАНЬКО.

Ну, щож, Боже помагай!

ЗАВАДА.

Я говорив з твоєю старою, не знаю що ти скажеш.

ПАНЬКО.

Що я скажу? Хибаж се від мене залежить?

ЗАВАДА.

То то, що від тебе. Я хочу твою дочку сватати. Твою Зосю. Може би то не випадало мені старому на таку молоденьку заглядати ся, та що діяти? Кілько вже

роздивлявся по селі — нема такої ні дівчини, ні вдови, щоби моє серце до неї хилило ся. Виджу то по них, кожда би пішла, але то знаю на певно, що кожда би мені пекло принесла до дому. Лиш твоя дочка одна між усіма — та що я буду її хвалити? Ти лишне знаєш, яка вона.

ПАНЬКО.

І я її не буду хвалити. Тільки Богу дякую, що дав мені таку дитину.

ЗАВАДА.

Так щож ти кажеш? Буде що з того, що я задумав?

ПАНЬКО.

Се, куме, як Бог дасть.

ЗАВАДА.

Певно, певно. Без його святої волі нічого не буде. Але ми говоримо не про те, що там кому Бог судив, а про те, що наш короткий розум міркує. Чи присилати сватів до тебе?

ПАНЬКО.

Щож, куме? Скажу тобі по правді, не надіявся я твого сватаня. Ти богач,

я бідний чоловік. Не дам за дочкою такого віна, якого би може тобі треба було.

ЗАВАДА (схапуєть ся).

Та що ти, куме! Хиба я віна за нею хочу? Чи мені віна потрібно? Аджеж я маю, Богу дякувати, свого досить, дітей ані родини близької нема. Коли хочеш, то я ще й нині, в інтерцизі все своє добро по своїй голові на неї запишу. Аби тільки мене шанувала, аби мені на старости літ мою пустку зіркою освітила.

ПАНЬКО.

Га, коли так, то Боже помагай! Знаю тебе не від нині. Чоловік ти чесний, не сукристий, господарний і маю в Бозі надію, що моїй дитині буде добре з тобою. І тобі з нею.

ЗАВАДА (кидаєть ся до него, обіймає і цілує).

Кумочку! Любий мій! Бог би твоїми устами говорив! От порадував! От уцаливив ти мене! Коби ще лиш Зося згодилася!

ПАНЬКО.

О скільки знаю, вона доси про сватанє не думала. А втім не далеко за

нею й шукати. (Кличе до вікна) Зося! Зося!
А ходи по сюди!

ЯВА ШЕСТА.

Ті самі і Зося.

ЗОСЯ (заплакана, витирає очі фартушком).

Чого вам треба?

ПАНЬКО.

Ого, а се що? Тобі вже якась муха на ніс сіла? Ти плачеш? Ну, чого мовчиш? Скажи, що тобі стало ся?

ЗОСЯ.

Та нічого.

ПАНЬКО.

Ну, то чогож плачеш?

ЗОСЯ (плаче).

Та нічого.

ПАНЬКО.

От тобі й на. Нічого та нічого. Може тобі мама сказала, що тут панашко Завада про тебе говорить?

З О С Я.

Та сказала.

П А Н Ь К О.

Що хоче тебе сватати?

З О С Я.

Та сказала.

П А Н Ь К О.

Ну, а ти що на те?

З О С Я.

Та нічого.

П А Н Ь К О.

Як то нічого? А от плачеш.

З О С Я.

Та плачу.

П А Н Ь К О.

Значить, не хочеш іти за него?

З О С Я.

Та не хочу.

П А Н Ь К О.

А то чому?

З О С Я.

Бо я вже іншому дала слово.

П А Н Ь К О.

Ого! А то кому?

З О С Я.

Гнатови.

П А Н Ь К О.

Якому Гнатови?

З О С Я.

А отому, Сиротюкови.

П А Н Ь К О.

Он як! Чи бач, з ким знюхалась!
Ну, нічого з сего не буде. Що тобі Гнат
за пара? Його на весні до війська візьмуть.

З О С Я (живо).

Не візьмуть. Він у батька одинак.

П А Н Ь К О.

Ну, то все таки мусиш іще чекати
зо три роки, поки з клас не вийде.

З О С Я.

Не три, а два.

П А Н Ь К О.

Нехай і два. А за кумом Завадою
будеш від разу своя господиня.

З О С Я.

Я ще молода, таточку, можу почекаати.

П А Н Ь К О.

Е, моя дитино, а що, як Гнат за ті
два роки інакше нагадає ся і іншу візьме?

З О С Я.

Ні, таточку, він не такий. Він мене
дуже любить.

П А Н Ь К О.

Ой Зосю! З великої любови так як
із ранного цвіту дуже рідко потіха буває.
Розуміє ся, я тебе не хочу силувати, але
як твій батько, бажаючи твого добра

раджу тобі: не спускай ся на Гнатові
обіцянки, бери долю, яку тобі Бог посилає.
Кум Завада чоловік хоч і не молодий,
але й не такий уже старий. За старших
дівчата заможуть виходять і живуть щасливо.
А два роки чекати, то довгий час. Ми
не заможні, а не дай Боже моєї смерти,
то де ти з немічною мамою подієш ся?
Подумай про се, дитино моя, бо то не
трудно сказати: не хочу! Тут о ціле жите
ходить, щоб потому не жалувала. З тво-
його Гната ще не знати, що може бути,
а кум Завада чоловік статочний, не змі-
нить ся.

З А В А Д А.

Знаєте що, кумочку, лишіть нас на
хвильку самих, я ще їй скажу своє слово,
а тоді най робить як її Бог навчить.

П А Н Ь К О.

Добре, добре, Поговоріть собі тут,
а я йду ще на штреку подивити ся.
(Сходить на авансцену і цезає в напрямі на ліво).

ЯВА СЕМА.

ЗАВАДА і ЗОСЯ.

ЗАВАДА.

Зосю, дитино моя — не гнівай ся, що так до тебе говорю, але ти моглаб бути мою дочкою. Підійди сюди ближше, сядь собі коло мене і послухай, що тобі хочу сказати.

ЗОСЯ.

Говоріть і так. Я чую добре.

ЗАВАДА (бере її за руку, притягає ближше і садить коло себе на лавці).

Ні, сядь ось тут! Не бій ся! Дай подивити ся на себе! (Заглядає їй в лице.)

ЗОСЯ (відвертає ся і закриває лице рукавом).

Ну, чого вам там дивити ся на мене?

ЗАВАДА.

Скажи мені, дуже тебе любить твій Гнат?

ЗОСЯ.

Або я знаю! Здаєть ся, дуже.

ЗАВАДА.

Ну, як він тобі говорить? Присягаєть ся?

ЗОСЯ.

Е, що вам з того прийде? Пригадайте собі, як ви своїй небіжці говорили, коли були молоді.

ЗАВАДА (зітхає).

Ой дівчино, дівчино! Як би ти знала, яке ти болюче місце порушила в моїй душі! Двацять літ тому на тім самім місці, де тепер сидимо, сиділа коло мене інша дівчина, гарна як зірка небесна, Ксенька чорноока, горнула ся до мене, заглядала мені в очи, цілувала мене, присягала ся мені, що до віку буде любити, що не проживе без мене — так як твій Гнат тобі присягає ся. І щож з того? Не минуло пів року, а моя Ксеня пішла в світ з иншим, а я мусів нелюбу дівчину брати.

ЗОСЯ.

Мій Гнат мене не покине! Він не такий.

ЗАВАДА.

Хто знає, дитино? Нині чоловік сам за себе не може ручити, не то за другого.

ЗОСЯ.

І я його не покину, а вам дядку ще раз говорю: шукайте собі іншої пари, бо ви не мій а я не ваша. (Встає і хоче йти геть).

ЗАВАДА (держить її за руку).

Стій, небого! Я ще маю тобі щось сказати.

ЗОСЯ.

Говорить, бо мені ніколи.

ЗАВАДА.

Ти кажеш: шукайте собі іншої пари. Гай, гай! Не знаєш ти, небого, Прокопа Завади. Не знаєш, що значить у моїм віці шукати собі пари! Отже слухай. Я полюбив тебе, одну тебе на всім світі. Полюбив у останнє в своїм віці, а часом мені здасть ся, що ти заразом і моя перша любов. Що все, що було доси, то була мрака, дебра, гушавина, а тільки бачучи тебе я виходжу на ясний, рівний, божий

світ. Остатня любов, дівчино, так як домовина — до віку не змінить ся. Твій Гнат може ще десять разів зрадити тебе, — я не можу ніколи. Та я розумію — молоде до молодого тягне. І я не хочу ані намовляти ані силувати тебе, борони Боже! Тільки хочу дати тобі пізнати, як я тебе люблю. Слухай Зося — ти бідна, а Гнатові родичі багаті. Чи пристануть вони, щоби Гнат брав тебе?

ЗОСЯ.

Або я знаю? Гнат казав, що бере се на себе.

ЗАВАДА.

Так говорить кожний парубок. Не вдоволяй ся тим, жадай, аби зараз вияснив справу.

ЗОСЯ.

Маємо ще два роки часу.

ЗАВАДА.

Е, за два роки багато може стати ся. А я тобі кажу на певно, що Гнатові старі не пристануть на те, аби Гнат сватав тебе.

З О С Я (гнівно давить ся на него).

А! Ви певно самі підмовите їх!

З А В А Д А.

Ні, небого. Але я знаю їх, що то за люде. А хоч би й пристали, то тяжке некло чекає тебе в їх домі.

З О С Я (плює на бік).

Тфу! На свою голову таке говоріть, не на мене! Гнат мене любить, він мене оборонить.

З А В А Д А.

Дай тобі Боже всего найліпшого, але я остерігаю тебе як батько.

З О С Я.

Обійду ся без ваших острого. Бувайте здорові!

З А В А Д А (задержує її).

Та чекай бо! Ов, якак ти нетерплива! Я ще найважнішого не сказав тобі.

З О С Я (гнівно).

Пустіть! Досить того, що доси наговорили.

З А В А Д А.

Ні, не досить. Я остеріг тебе, а тепер дам тобі доказ, що не так люблю тебе, як твій Гнат, що не туманю тебе словами. Ще сьогодні беру твоїх старих із собою в село, аби в громаді підписали один папір.

З О С Я.

Який папір?

З А В А Д А.

Мій запис, що ним я записую тобі половину мого маєтку, поля, худоби, будинків і всего, що маю, і то не по моїй смерти, а від того дня, коли візьмеш шлюб чи з Гнатом, чи з ким хочеш иншим.

З О С Я (стоїть мов остовпіла витріщивши на него очі).

Що, що, що ви говорите?

З А В А Д А.

Те що чуєш.

З О С Я.

Чи ви жартуєте, чи на правду одуріли?

ЗАВАДА.

Ані жартую, ані не одурів, а сьвяту правду говорю.

ЗОСЯ.

Але коли хочете таким способом зловити мене. —

ЗАВАДА (гнівно відкидає її руку, що доти держав у своїй руці).

Нічого від тебе не хочу, дурна дівчино ! Ось твій батько надходить, я з ним поговорю, а ти йди собі, куди наперла ся !

ЗОСЯ (стоїть пристидана і зворушена).

Слушайте, дядьку !

ЗАВАДА (мовчить оперши ся головою на оба лікті).

ЗОСЯ.

Дядьку ! Ви гніваєте ся на мене ?

ЗАВАДА (мовчить).

ЗОСЯ.

Слушайте ! Коли ви не дурите мене... І коли не будете сляю ні хитрощами

розлучати мене з Гнатом... І коли би Гнат змінив свою думку — добровільно, розумієте... І коли би я... Ну, та що я ! Даю вам слово, що в такім разі я готова би вийти за вас. (Вибігає).

За той час уже смеркло ся, чути рехкіт жаб, крики пастухів за сценою. Завада якийсь час стоїть на краю плятформи, поконець сходів. Панько надходить штрекою і звільна йде гори сходами.

ЯВА ОСЬМА.

Завада, Панько.

ПАНЬКО (входить на плятформу).

Ну, Богу дякувати, я обійшов свою штреку. Все в порядку. Ну, а ви як ? Договорили ся до ладу з Зосею ?

ЗАВАДА.

Договарили. І хочу вас просити, куме, вас і куму, з собою в село.

ПАНЬКО.

Тепер зараз ?

ЗАВАДА.

А так, зараз. І так у вас тепер свободний час. А у мене пильна справа.

ПАНЬКО.

Та що там за справа така, що аж ми обоє потрібні?

ЗАВАДА.

Збирайтеся лишень, я вам по дорозі все скажу!

ПАНЬКО.

Га, коли так, то нехай буде й так. Мені там і збирати ся не багато, аби стара була готова. (Входить до будки. Завада тимчасом нетерпливо ходить по подвір'ю перед будкою. По хвили виходять Панько, Олена і Зося).

ЗАВАДА.

Ну, от ви й готові!

ПАНЬКО (до Зосі).

Слухай же, доню. За пів години прийде тягаровий поїзд; ну, сей тут не стає. Як би нас до того часу не було, то виставиш сигнал, що дорога безпечна. А до поспішного ми вже певно вернемо.

ЗАВАДА.

А не будеш тут сама бояти ся?

ЗОСЯ.

О, хибаж то мені першина? Тільки вертайте живо! (Панько, Олена і Завада відходять. Зося дивить ся хвилию в слід за ними, потім біжить неспокійно до будки, та зараз вибігає знов із неї, зазирає в противний бік, іде до рами і вертає назад).

ЯВА ДЕВЯТА.

Зося, Гнат.

ГНАТ (находить з правого боку, стає коло сигналового стовпа і свище).

ЗОСЯ (в горі на платформі).

Хто там? Чи ти, Гнате?

ГНАТ.

Я.

ЗОСЯ.

Ходи сюди! Не бій ся, моїх нікого нема дома.

ГНАТ (входить по сходах, обнімає Зосю, цілють ся і довго держать одно одного в обіймах).

Зосенько! Зіронько моя! Ти ждала мене?

З О С Я (важко дихаючи).

Ждала.

Г Н А Т.

Що з тобою, дитино? Виглядаєш, як коли би була заплакана?

З О С Я.

Бо плакала недавно. (Тулить ся до него). Гнатику, соколе мій! Нам грозить розлука.

Г Н А Т.

Що, що? Що ти мовиш?

З О С Я.

Правду мовлю. Знаєш, Завада Прокіп, отой богач сватає ся за мене.

Г Н А Т.

Отой старий, лисий?

З О С Я.

Той самий.

Г Н А Т.

І щож ти на се?

З О С Я.

Відповіла йому, що не піду за него, бо тобі дала слово.

Г Н А Т (пригортає її).

От гарно! От славно! То десь стікав ся старий дука!

З О С Я.

Не вгадав, небоже! Зовсім не стікав ся. Говорив зо мною довго, а так сердечно, так сумно, що мені аж сльози на очи навертали ся.

Г Н А Т.

Дурив тебе, старий лис! Ой, та я йому ноги поламаю, аби знав, як лисим чолом перед молодими дівчатами світити.

З О С Я.

І я зразу думала, що дурив. Колиж бо він не туди заїхав. Слухай, Гнате! Такого і придумати трудно. Потяг моїх старих у село, каже: аби ти знала, що я не дурю тебе, то я ще нині запишу тобі у придане половину всего свого добра: візьмеш шлюб зі своїм Гнатом, тоді прихось і забирай. Ну, що ти на се скажеш?

ГНАТ.

Та що? Здурів старий Завада тай годі.

ЗОСЯ.

Ба, на тім не кінець! Каже мені далі: „А за се лиш одно мені обіщай: коли твій Гнат відрече ся від тебе, покине тебе, зверне тобі дане слово, ти вийдеш за мене замуж.“

ГНАТ.

О, старий дідько! Чи бач, яку він чортівську лапку заставив на наші душі Ну, і щож ти йому на се?

ЗОСЯ.

Щож я мала сказати? По правді я страшенно перелякала ся тих слів. Адже справді виходить так, як контракт з чортом за душу. Та потім, коли мене запевнив, що не буде тебе силувати ані намовляти против мене, я сказала йому: нехай буде й так. Але ти, Гнатику, не покинь мене! Остерігаю тебе, яка на нас лапка заставлена. Пильнуй ся, соколе мій! Не вір ніяким обмовам! Коли Завада дурить мене з тим записом, то нехай дурить. Сам себе одурить, а мені до його маєтку

байдуже. А коли справді хоче дати мені придане, то я думаю, що ані ти, ані твої родичі не будуть мати нічого против того.

ГНАТ.

Боюсь, Зосенько, і Завади і його приданого. Ліпше нехай він собі голову ломить без нас! (Тимчасом, швидко по приході Гната, від рампи по тихо вийшла на сцену Ксеня, з вузликом у руці, в жебрацькій одежі. Вона через весь час тої розмови стояла під стіною в темні м'куті. Побачивши на столику сир і хліб, вона захопила по куснику в обі руки і почала пажерливо їсти мов людина дуже голодна, та рівночасно пильно слухала розмови молодят, що стоять близько авансцени обернені до неї плечима).

ЯВА ДЕВ'ЯТА.

Ті самі і Ксеня.

КСЕНЯ (п'ря остатніх Гнатових словах виступає нанеред).

Амінь сему слову! Нехай ломить голову! Нехай, нехай, нехай ломить!

ЗОСЯ і ГНАТ (перелякани обертають ся).

Сьвят, сьвят, сьвят! А се що таке?

К С Е Н Я.

То я, діточки! Бідна жєбруча баба.
Не знаєте мене?

Г Н А Т.

А, я вас видїв пару разів у селї.
Оришкою вас називають. Ви недавно тут
завандрували.

К С Е Н Я.

Так, так, синку, Оришкою мене на-
зивають, але я властиво Ксеня, Ксенею
мене охрестили, а ось тут, у тїй будці,
жили мої родичі.

З О С Я.

Господи! Так се певно про вас менї
згадував Завада!

К С Е Н Я.

Тобі згадував? Ну, щож він тобї
мовив?

З О С Я.

Мовив, що вас дуже любив, а ви
його зрадили і з иншим у сьвіт пован-
дрували.

К С Е Н Я.

Окаляник! Безсумлінний! Я його
зрадила, я! Адже я три дни й три ночі
як собака скавучала під його порогом, руки
й ноги його цілувала, щоб не губив мене,
щоби не ломав свого слова, щоби зми-
лував ся хоч над тою дитиною, що я від
него під серцем носила. Все дармо. Віді-
пхнув мене! Його мати поміями мене обли-
вала, його батько палицю поломав на
моїх плечех. Га, га, га! З иншим у сьвіт
повандрувала! Певно, певно! З шанда-
рами, в кайданах, за те, що втопила ту
бідну дитину. О, він масний на слова,
щедрий на обіцанки, вмїє вхопити за сер-
це, розжалобити, до слїз тебе доведе. Але
не дай тобї Боже повірити йому за макове
зерно!

Г Н А Т.

Чуєш, Зосю, чуєш?

К С Е Н Я (до Зосї).

Я чула, що він тебе сватає. Правда
се?

З О С Я.

Та правда. Власне був тут і говорив
з моїми старими.

К С Е Н Я.

Знаю, знаю. Яж уже від кількох днів слідком за ним ходжу. Хотіла би ще раз розмовити ся з ним. Хотіла би розповісти йому все, все, що я витерпіла через него. Боже! Як я могла витерпіти! Кайдани, тюрма, потім слабість, потім шпиталь, страшний шпиталь... казали, що я з розуму зійшла. Десять літ мене там мордували, та потім якомось випустили. Війшла я там молодого дівчиною, здоровою, сильною, такою як ти, а вийшла зівалою, згорбленою бабою. Куди було йти? Тайком забігла сюди — тата ані мами вже не було, померли. Пішла на заробітки, до Борислава. Робила, поки могла, а далі пішла по жебрах. От так і сюди зайшла. Мушу з ним розмовити ся. Чую, як у моїй душі відновлюєть ся стара рана. Щось там шарпає, кланцає зубами... За щож я терпіла? Для кого мучилась? А він тепер собі нової втіхи шукає, ще й твою молодість занাপастити хоче! Боже, та не вжеш ти допустити до сего?

З О С Я.

Вспокойте ся, тітко? Що ви говорите? Вас слухати страшно. Ходіть, я вам постелю, переспіть ся, завтра поговоримо.

К С Е Н Я (чим раз палкїйше).

Ні, ні! Хто знає, чие завтра! Я чую, що на мене находить щось таке страшне, чорне, безтямне, як тоді було, коли мене з тюрми звязану везли до шпиталю. Господи! Підожди ще хоч деньок, щоб я з ним розмовила ся! Щоб я всі свої муки, все своє розтрачене жите могла зібрати в одно страшне слово, в один позирк, і бухнути ним йому мов сокирою в саме серце!

З О С Я.

Бог з вами, тітко! Не говоріть так! Ходіть лишень, ходіть!

К С Е Н Я (хапле її за руку).

Слухай, дівчино! Він ще буде тут нині?

З О С Я.

Не знаю. Хіба би хотів моїх старих відпровадити назад сюди.

К С Е Н Я.

О так, так! Він буде тут. Я знаю. Я чула, як він говорив з твоїми старими стежкою йдучи... Я вас відпроваджу —

казав. О, він такий! Як угледів собі жертву, то буде довкола неї крутити ся день і ніч, не спочине, доки не затопить пазурів у душу.

З О С Я.

На щож вам його тут?

К С Е Н Я.

О! Тут нам найліпше розмовити ся. Тут моє слово буде в двоє, в десятеро важке і зрозуміле. Га! Слухай! Коні ступонять?

З О С Я.

Ні, се тягаровий поїзд десь далеко гуркоче. По роєї з далека чути.

К С Е Н Я (до Гната).

А ти, парубче, чого став? Не бій ся нічого! Люби ся з нею, а слова не ламай. А тепер іди відси! Іди геть! А зрештою як хочеш. Тільки мені на очі не показуй ся. З далека ти дуже подібний до него, такого, як був тоді. Особливо шия. Тікай, бо мене так і кортить вшити ся в неї пальцями і дусити, дусити, дусити — А!

Г Н А Т (хрестячись поступає в зад).

Зосю! Бережи ся! Вона божевільна.

К С Е Н Я.

Не бій ся нічого, дівчино! Не бій ся! Я божевільна, але ще при розумі. Не дай Боже зовсім збожеволіти! Але слухай, я тобі щось скажу! (Нахиляє її голову до своєї, голосно). Ходи зо мною до хати! Я там тобі маю щось сказати.

З О С Я.

Зараз, тіточко, тільки мупу вперед засьвітити лампу і наставити сигнал. Швидко поїзд над'їде.

К С Е Н Я.

Ні ні, нехай се зробить парубок, а ти ходи! (Тягне Зосю до будки і замирає двері).

ЯВА ОДИНАЦЯТА.

Г Н А Т (сам, стрівожений стоїть нерішучо, не знає що робити).

З О С Я (з середини).

Не бій ся, Гнате! Засьвіти лампу настав сигнал. Я зараз вийду.

ГНАТ.

(Бере з під будки драбину, засьвічує лампу, наставляє сигнал і знов надслухує. По хвилі виходить Зося).

Зосенько, се ти?

ЗОСЯ.

Я. Не бій ся нічого.

ГНАТ.

А де тога божевільна?

ЗОСЯ.

Лягла в сінях на соломі. Чень засне. А як прийде Завада, то казала себе збудити (За сценою чути стук кроків і голосне кашляне). Ой Господи! Та невже се він? А деж мої старі? Біжу до хати, сховаю ся. Ти також сховай ся, Гнате! Тільки не відходи, бо мені чогось страшно.

ГНАТ.

Не бій ся! Я тут за углом у тіни сховаю ся. Та онде мабуть і твої старі з заду йдуть!

ЗОСЯ.

Ну, Господи тобі слава! (Вбігає до будки і замкає за собою двері. Гнат щезає за углом).

ЯВА ДВНАЦЯТА.

ЗАВАДА (сам, п'яний, та держить ся дїтко на ногах).

Е, поки там старий Панько зі своєю Оленою дотюпають, то я тимчасом зі своєю пташечкою хоч двома трьома словами перекину ся! (Кричить до вікна.) Зося! Зося! Се я! Завада! А за мною зараз твої старі йдуть! (Пробує двері). Ов, зачинені! Зося! Що се таке? В хаті сьвітить ся, а нікого не видно ані не чути! Зося! Зося! Відчини! Се я, Прокіп Завада!

ЯВА ТРИНАЦЯТА.

Двері відчиняють ся, входить Ксеня одягнена як дівчина.

КСЕНЯ (тихо).

Прокопе! Де ти?

ЗАВАДА (не пізнавши її наближаєт ся).

От збиточна дівчина! Двері заперла і не озиваєт ся! Ну, якже ся маєш?

КСЕНЯ (глухо).

Прокопе!

З А В А Д А (відсакує).

Боже! А се що? Та сама хустка...
Та сама спідниця... Та сама корсетка...

К С Е Н Я (присакує і хапає його в обійми,
вищить).

Се я, Прокопе! Ксеня! Твоя люба!
Твоя одинока! Та сама, котру ти віді-
хнув як собаку! Котру жандарми в кай-
данах вели! Котру десять літ у шни-
талі катували! (Нахиляє ся до його уха і кри-
чить що сили). Прокопе! Де ти?

З А В А Д А (паде зомлілий).

К С Е Н Я (нахиляє ся над ним).

Ага! Бачиш! А ми таки здибали ся!
І де? Ось тут на тім самім місці!...
(Підводить його). Подивись лишень! На отейі
лавочці ти присягав мені, що нікого не
любиш крім мене, що не будеш жити без
мене! Прокопе! А ось тут (тягне його з со-
бою в противний бік) ось тут росла бузина—
цвила тоді, пахощами повітре наповняла
— і ми обоє — Прокопе! Тямиш, що тут
було?

З А В А Д А.

Господи! Ратуй мене! (Хоче вирватись
від неї, та вона з чим раз більшим завзятем дер-
жить його).

К С Е Н Я.

Стій! Не втікай! Ми ще не все ба-
чили! Я ще маю показати тобі одно місце!
Он там, над річкою, на закруті! Ходи,
ходи! Там ще певно кровава калюжа від
тоді буде! (Тягне його до сходів).

З А В А Д А.

Ні, ні, ні! Не хочу! Пусти мене!

К С Е Н Я.

Пустити тебе? Га, га, га! Тепер
пагадав ся? О, ні! Не пущу! Сам Бог
з неба не вирве тебе з моїх рук! Ходи!
Ходи! (Обоє шарпають ся на верху сходів. Тим-
часом гуркіт поїзду чути чим раз голоснійше за
сценою).

З А В А Д А (звемагаючи).

Гвалт! Ратуйте, люде! Хто в Бога
вірус!

К С Е Н Я (затулює йому рот).

Мовчи, проклятий! Мовчи! Мусиш зо
мною! Далі! (Шарпає скажено, обоє сточують
ся в няз по насилі на штреку).

З А В А Д А (піднимаючись на коліна)-

Господи! Поїзд надходить! Куме!
Куме, ратуй!

К С Е Н Я (всакує йому на шию, валить на землю і притискає голову до шини).

Мовчи! Мовчи! Бачиш калюжу крови?
Бачиш калюжу крови? Пий! Пий! Пий?

П А Н Ь К О (прибігає на крик, стає на краю настипу і хапає віху в руки).

А се що таке? Хто там на штреці?

З А В А Д А (хрипить).

Куме! Ратуй!

П А Н Ь К О.

Господи! Поїзд надходить! (Кричить махаючи віхою). Гов! Гов! Гов! (З правого боку серед гуркоту показують ся червоні ліхтарні і чорний тудуб льокомотиви. Вона наближаєть ся без упину. Панько кричить: Гов! Гов! А далі кидає віху і хапаючись за голову кричить: За пізно! За пізно!

Заслона спадає.

453

1709

